

«ВЯНОК» МАКСІМА БАГДАНОВІЧА Ў МІЖДЫСЦЫПЛІНАРНЫМ ВЫВУЧЭННІ

Міждысцыплінарнае даследаванне літаратуры, у дадзеным выпадку кнігі Максіма Багдановіча «Вянок», праводзіцца па наступных напрамках:

1. Вывучэнне «Вянка» ў кантэксце іншых відаў мастацтва;
2. Выкарыстанне тэрміналогіі іншых (акрамя літаратуразнаўства) навук (і самім паэтам, і даследчыкам-літаратуразнаўцам);
3. Апора на метадалогію іншых навук, у прыватнасці на сістэмны падыход (аналіз);
4. Сінтэзам выступае, на нашу думку, ідэя інтэрдысцыплінарасці.

Кожны з прапанаваных кірункаў міждысцыплінарнага даследавання надзвычай цікавы. Так, найперш можна казаць пра сінтэз мастацтваў у кнізе паэта: мастацтваў слова, музыкі, жывапісу. З другога боку, «Вянок» настолькі арганічная, можна сказаць, жывая для беларускай культуры, для нацыянальнай душы кніга, што яна можа быць даследавана як натуральная, арганічная з’ява ў кантэксце беларускай гісторыі – з апорай на тэрміналогію і метадалогію іншых навук.

Інтэрдысцыплінарасць, а менавіта гэты напрамак становіцца прыярытэтным у выступленні, вызначаецца намі як адзнака цэласнасці сістэмы, у дадзеным выпадку сістэмы сувязей паміж рознымі відамі пазнання і творчасці. Ён звязаны з выяўленнем агульных заканамернасцей, таго, што прыпадабняе «першую, аб’ектыўную рэчаіснасць» і «другую, эстэтычную рэчаіснасць», пераствораную пісьменнікам. Інтэрдысцыплінарасць інтэрпрэтуецца намі як феномен сінтэзу або як «звышыкасць» сістэмы.

Тры пераклады адной фразы Мефістофеля, героя трагедыі Гётэ «Фаўст», даюць, па нашу думку, спецыфічнае і надзвычай дакладнае тлумачэнне сутнасці навуковага пазнання: «Кто хочет знать, что есть живое, / Сначала дух живой убьет, / Все части сложит, / **Связи** вскроет – / **Духовной** лишь недостает!» [1, с. 47]. «Любой предмет желая изучить, / Чтоб ясное о нем познание получить, / Ученый прежде душу изымает, / Затем предмет на части расчлениет / И видит их.. Да жаль, / **Духовная их связь** тем временем исчезла, унеслась...» [2, с. 442]. «Во всем подслушать жизнь стремясь, / Спешат явления обездушить, / Забыв, что если в них нарушить / **Одушевляющую связь**, / То больше нечего и слушать» [3, с. 69]. Падкрэслены намі вобраз якраз і вызначае гэту спецыфічную сутнасць інтэрдысцыплінарасці: быць памежжам, дзякуючы якому жывое становіцца нежывым, а нежывое набывае новае жыццё, выступаць звязуючым звяном паміж навуковым і мастацкім пазнаннем, навукай і творчасцю, аналізам і сінтэзам, розумам і душой.

У 1970-м годзе Максім Танк пісаў: «У Гамера ён вучыўся быць сляпым, / У Байрана – кульгаць, / У Поля Фора – донжуаніць, / У Хемінгуэя – піць віскі... / І дзівіцца: чаму яго / Не лічаць класікам» [4, с. 386]. Некалі на пытанне аб сутнасці мастацкай творчасці адказаў Максім Багдановіч: «Добра граеце... ды ўсё не тое!» І ніхто не мог растлумачыць, чаму ад грання музыкі так моцна білася сэрца... Ніхто не ведаў, што музыка ўсю душу сваю клаў у

ігру» (апавяданне «Музыка», 1907 г.) [5, с. 7]. Матыў адухаўлення – скразны ў сусветным мастацтве. Так, Саваоф на карціне Мікеланджэла «Стварэнне свету» працягвае руку, і вось-вось да яе дакранецца рука Адама, і тады адбудзецца найвялікшы цуд: чалавек атрымае тое, што нясе жыццё, «одуховляющую связь», як сказаў бы Гётэ. Матыў стварэння прыгожай Галатэі антычным скульптарам Пігмаліёнам дапамагае Максіму Танку ўзнавіць цудоўны з момантаў тварэння: момант ажыўлення, адухаўлення прыгажосці: «Глядзі! Скідае туніку сваю» [4, с. 59]. Максім Танк, нібыта ўслед за паэтам адказваў на гэта пытанне ў вершы «Чытаючы Максіма Багдановіча»: «Кладу свае далоні – / І адчуваю полымя жывое» [4, с. 388]. Так, рамяство патрэбна, і вучыцца можна ў Гамера, Байрана, Поля Фора, Хемінгуэя... але не толькі яно: толькі дух творыць з нежывога жывое – Паэзію.

Судакранаючыся з творчасцю, было б ідэальным, каб даследчыцкі аналіз не разбураў адзінага цэлага – мастацкага свету паэта. Судакранаючыся з паэзіяй, было б ідэальным, каб мастацкае засваенне паэтам рэчаіснасці і традыцый не разбурала, але перастварала іх цэласнасць. Таму любое даследаванне ў пэўным сэнсе павінна быць кангеніяльным твору, а твор, у сваю чаргу, павінен быць кангеніяльным жывому свету навокал. Метадалогія аналізу мусіць вяртаць да сінтэзу, да такіх высноў, якія б дазволілі адчуць жывое, трапяткое слова паэта, занатаванае ў вобразах «Вянка». А сам зборнік Максіма Багдановіча можна назваць кангеніяльным сплеценаму танклявымі дзявочымі рукамі ліпеньскаму вянку. Ён займае ў мастацкім свеце, у «спевах» Беларусі, мабыць, такое ж месца, як ліпеньскі вянок сярод «малюнкаў» Беларусі (першы раздзел зборніка паэт назваў «Малюнкі й спевы»).

«Вянок», калі скарыстаць тэрміналогію сістэмнага аналізу, – гэта «сістэма» кветак (аналагічныя вобразы-метафары ў паэта: «лісцяў узор», «узор... пекных зор» і інш.), дзе кожная кветка – прыгожая і прыгожая разам з усімі. З розных кветак (твораў розных жанраў, розных жанравых, вершаваных структур) складаецца «Вянок». Ёсць такое паняцце ў сістэматыцы, як «эмерджэнтныя якасці», або звышякасці: гэтае паняцце прыдатнае для дадзенага выпадку. «Вянок» з’яўляецца такой цэласнасцю, такім прынцыпова новым адзінствам, якое ўзбагачае значэнне і змест кожнага з элементаў (вершаў, тэм, сюжэтаў, вобразаў) зборніка. Так што акрамя асобнай, толькі яму ўласцівай ідэйна-тэматычнай, жанрава-стылявой, вобразнай адметнасці, кожны верш змяшчае ў дадатак адзнаку цэласнасці, тое, што прыўнесена гэтаму вершу звонку, дзякуючы знаходжанню яго ў межах цэласнага ўтварэння.

Асабліва прыгожым гучыць параўнанне ў вершы «Пасля радзін ты ўсё штодня марнееш...»: «Так крохкая, пушыстая багатка / Пад ветрам аблятае, каб магло / Яе насенне ўзрасці і кветнуць, / І толькі кволае сцябло пасля / Гаворыць аб жыцці, дзіцям адданым» (цыкл «Каханне і смерць») [6, с. 163]. Гэтую тэму, гэткае ж бачанне нябеснай, вечнай місіі мацярынства знаходзім у вершах папярэдняга цыклу «Мадонны»: «У вёсцы», «Вераніка». Яна ж

гучыць і ў радку «Там, пэўна, ціха калыхае лесунка, / Спяваючы над ім, старая лесуніха» [6, с. 447] (з чарнавых накідаў). Сказным матывам праз усю творчасць паэта праходзіць матыў неўміручасці, усеабдымнасці, усеагукнасці мацярынства: і ў людскім свеце, і ў прыродзе, і сярод міфічных істот. Да гэтага пераліку варта дадаць словы пра вялікі мацярынскі клопат Максіма Багдановіча аб неўміручасці беларускага слова, аб захаванні і наследаванні красы ўсяго, што можа бачыць, што можа атрымаць у спадчыну чалавек.

Сказныя матывы, вечныя вобразы «Вянка» з'яўляюцца, на нашу думку, адзінкай інтэрдысцыплінарнасці, якая, у сваю чаргу, выступае адзнакай цэласнасці сістэмы, «духовной» часцінкай, той, што рэалізуе «одушевляющую связь» паміж паэтам і усім жывым і нежывым у свеце, – вечнай ідэяй мацярынства, мацярынскага пачатку ва ўсім.

Звернемся да лірычнага ўступа «Вянка»: «Вы, хто любіце натрапіць / Між stráníc старых, пажоўклых / Кнігі, ўжо даўно забытай, / Блэклы, высахшы лісток...» [6, с. 51]. Так, ключавы вобраз гэтага ўступа – «блэклы, высахшы лісток», яшчэ адзін варыянт кветкі вянка (і інварыянту самога вобраза вянка). З аднаго боку, «блэклы, высахшы лісток» – гэта сімвал забытага, таго, што перажыта, засталася ў мінулым. З другога – метафара живога, жывых пачуццяў, трапяткіх успамінаў. Па-трэцяе, гэты вобраз з'яўляецца квінтэсэнцыяй, першаштуршком для новых успамінаў, для абуджэння мінулых пачуццяў, увогуле для вяртання мінулага. Падобны шлях да мінулага будзе знойдзены літаральна ў гэты ж самы час французскім пісьменнікам Марселем Прустам, які выведзе на самы высокі сусветны ўзровень тэму вяртання страчанага часу. У Максіма Багдановіча час можна вярнуць дзякуючы гэтай высахлай кветцы: у вершы ў прозе «Пэўна, любіце вы, пане...», напісаным у 1911 г., разгорнута сказная тэма вяртання страчанага часу («Але колькі ён прабудзіць ў сэрцы кволым пачуццям!.. І няхай яно з вас знікла... ўсё ж вы будзіце мне згадкі... Не абміне і чытач вас. І ў яго калісь бывала мысль супольная з маёй, тая ж хваля пачуцця... Разварушце ж, мае вершы, гэты пласт: хай згадка згадку кліча, цягне, хай чытач мой зноў былое пражыве!» [6, с. 237]). Гэты твор сведчыць пра значнасць адкрыцця беларускага паэта, якое, на жаль, не выйшла далёка за межы нацыянальнай спадчыны, хоць і апырэдзіла апошні твор М. Пруста «Вяртанне Страчанага Часу», завершаны незадоўга да смерці ў 1922 г. Вобраз засохлай кветкі, лістка – своеасаблівы фермент, паэтычнае зерне, з дапамогай якога пачуцці аўтара могуць быць перададзеныя іншаму чалавеку, чытачу, спадкаемцу, з дапамогай чаго і можа быць рэалізавана «одушевляющая связь».

Такім чынам, адзінкай інтэрдысцыплінарнасці мы вылучаем таксама ідэю ланцуговай рэакцыі, якая па-свойму рэалізоўваецца ў зборніку. Так, першаштуршком гэтай сувязі паміж паэтам і чытачом, паміж пачуццямі паэта і яго ўспамінамі, паміж сённяшнім і мінулым («Духовная их связь») выступае адзін з ключавых вобразаў паэта – «блэклы, высахшы лісток» (у адным з іншых вершаў – «дробныя аскёпкі дрэва»), з якога і пачынаюцца ўспаміны

пра Беларусь, разважанні аб яе лёсе («Думы», «Вольныя думы»), любаванне яе паселішчамі і куткамі (цыкл «Места»), мары-захапленне прыгажосцю роднай спадчыны (цыклы «У зачарованым царстве», «Згукі Бацькаўшчыны») і спадчынай іншых народаў (цыкл «Старая спадчына») і, нарэшце, ці не самае галоўнае, схіленне, укланчванне («Я паняў. Я каленямі стаў прад табой...» [6, с. 156]) перад вялікай місіяй жанчыны-маці, узвелічэнне мацярынства, а побач з гэтым усведамленне крохкасці жыцця, як і прыгажосці таго, што пакідаецца з ім назаўсёды (цыклы «Мадонны», «Каханне і смерць»).

У гэтым сэнсе «Вянок» набліжаецца яшчэ да аднаго вобраза – таго, што нясе жыццё, што надае новыя сілы і пачуцці, да вобраза першастыхіі – вады. «Ёсць гэтка япнская забаўка: / Кідаюць дробныя аскёпкі дрэва / Ёй ваду – і робяцца яны цвятамі...» [6, с. 433]. Такой першастыхіяй для беларуса можна назваць кнігу Максіма Багдановіча «Вянок», дакранаючыся да якой, чалавек можа аднавіць «одушевляющую связь», здабыць «духовную их связь», наталіць сваю душэўную смагу ў прыгажосці, у далучэнні да мінуўшчыны, да патаемнасці, загадкавасці і незвычайных краявідаў мастацкага свету Старой Беларусі, якая жыве ў адной невяліччай кнізе беларускага паэта.

Літаратура

1. Васильева Г. М. Pars pro toto в «Фаусте» И.В. // XV Пуришевские чтения: Всемирная литература в контексте культуры: сб.статей и материалов. / Отв.ред. М. И. Никола. М., 2003.
2. Системный анализ и принятие решений: Словарь-справочник. М., 2004.
3. Гете И. В. Собр.соч.: В 10 т. Т.2: Фауст. М., 1976.
4. Танк М. «Мне пару крыл дало юнацтва...»: выбр.лірыка / Уклад. В. Рагойшы. Мінск, 2003.
5. Багдановіч М. Поўны збор твораў: у 3 т. Т.2: Маст.проза, пераклады, літ.артыкулы, рэцэнзіі і нататкі, чарнавыя накіды. Мінск, 1993.
6. Багдановіч М. Поўны збор твораў: у 3 т. Т. 1: Вершы, паэмы, пераклады, наследаванні, чарнавыя накіды. Мінск, 1992.